

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บุคคลในโลกนี้ถือกำเนิดเกิดมามีประกอบด้วยเหตุปัจจัยหลายๆ อย่าง บางคนเกิดมาในตระกูลร่ำรวย บางคนเกิดมาในตระกูลยากจน บางคนเกิดมามีร่างกายพิกลพิการ บางคนเกิดมามีร่างกายสมบูรณ์สวยงามทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนแต่ด้วยบุญกรรมที่แต่ละบุคคลได้ทำไว้แต่ชาติปางก่อนทั้งสิ้น ความแตกต่างระหว่างความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคมไทยปัจจุบันมีทั้งความแตกต่างทางรูปร่างและทางพฤติกรรมในทางวิทยาศาสตร์อธิบายว่าเป็นการทำงานของเซลล์ (DNA) ที่ต่างกันทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้อย่างลึกซึ้งไปอีกถึงความแตกต่างว่า “ขึ้นอยู่กับสมบัติและวิบัติ คือ อยู่ในรูปของเหตุและผลหรือแรงเหวี่ยงแรงสะท้อนแห่งกรรม ที่เป็นส่วนประกอบอำนาจ ช่วยเสริมกรรมดีเป็นการเสริมเพื่อบารมี”^๑ ให้กับบุคคลนั้นๆ กล่าวคือ ๑) คติสมบัติ สมบัติแห่งคติ ถึงพร้อมด้วยคติ คติให้ในช่วงยาวหมายถึงเกิดในกำเนิดอันอำนาจ หรือที่เกิดอันเจริญ ในช่วงสั้นหมายถึง ที่อยู่ ที่ไปทางดำเนินดีหรือทำถูกเรื่อง ถูกที่ คือ กรณีนั้น สภาพแวดล้อมนั้น สถานการณ์นั้น ถิ่นที่นั้น ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้น เอื้ออำนาจแก่การทำความดี หรือการเจริญงอกงามของความดี ทำให้ความดีปรากฏผลโดยง่าย ๒) อุบัติสมบัติ สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยรูปร่าง รูปร่างให้ ในช่วงยาวหมายถึงมีกายสง่า สวยงาม บุคลิกภาพดี ในช่วงสั้นหมายถึง ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี ๓) กาลสมบัติ สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล กาลให้ ในช่วงยาว หมายถึง เกิดอยู่ในสมัยที่โลกมีความเจริญ หรือบ้านเมืองสงบสุข มีการปกครองที่ดี คนในสังคมอยู่ในศีลธรรม สามัคคีกัน ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ในช่วงสั้นหมายถึงทำถูกกาล ถูกเวลา ๔) ปโยคสมบัติ สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบความเพียร กิจการให้ในช่วงยาวหมายถึงฝึกฝนในทางที่ถูก นำความเพียรไปใช้ ขวนขวายประกอบกิจการที่ถูกต้องดีงาม มีปกติประกอบกิจการงานที่ถูกต้อง^๒

^๑พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมฉบับพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๐.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) หน้า ๓๓๙.

การทำแต่ความดีงามในช่วงสั้นหมายถึงเมื่อทำกรรมดีถึงขนาด ทำจริงจังตามหลักเกณฑ์ ใช้วิธีการที่เหมาะสมกับเรื่อง หรือทำความดีต่อเนื่องมาเป็นพื้นแล้ว กรรมดีที่ทำเสริมเข้าอีก จึงเห็นผลได้ง่าย ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นล้วนเป็นไปในส่วนของการทำกรรมดีทั้งสิ้น ส่วนในด้านที่ไม่ดีนั้น คือ วัชชิต ข้อเสีย เป็นจุดอ่อน เป็นความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยความสะดวกการให้ผลของกรรมดี แต่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว เรียกว่า คติวัชชิต วัชชิตแห่งคติ

ในระยะยาวหมายถึง เกิดในกำเนิดต่ำทรามหรือที่เกิดอันไร้ความเจริญ ในช่วงสั้นหมายถึงที่อยู่ ที่ไปทางดำเนินไม่ดี หรือทำไม่ถูกเรื่องไม่ถูกที่ คือ กรณีนั้น สภาพแวดล้อมนั้น สถานการณ์นั้น ถิ่นนั้น ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้น ไม่เอื้ออำนวยแก่การทำความดีหรือการเจริญงอกงามของความดี แต่กลับเปิดทางให้แก่ความชั่วและผลร้าย ประกอบด้วย ๑) คติวัชชิต วัชชิตแห่งคติ คือ คติเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดในกำเนิดต่ำทราม หรือที่เกิดอันไร้ความเจริญ ในช่วงสั้นหมายถึงที่อยู่ ที่ไป ทางดำเนินไม่ดี หรือทำไม่ถูกเรื่องไม่ถูกที่ คือ กรณีนั้น สภาพแวดล้อมนั้น สถานการณ์นั้น ถิ่นนั้น ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้น ไม่เอื้ออำนวยแก่การทำความดีหรือการเจริญงอกงามของความดี แต่กลับเปิดทางให้แก่ความชั่วและผลร้าย ๒) อุปวัชชิต วัชชิตแห่งร่างกาย รูปร่างเสีย ในช่วงยาวหมายถึงร่างกายวิกล พิการ ไม่งดงาม บุคลิกภาพไม่ดี ในช่วงสั้นหมายถึงสุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรครุม ๓) กาลวัชชิต วัชชิตแห่งกาล กาลเสียในช่วงยาวหมายถึง เกิดอยู่ในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญ หรือบ้านเมืองมีแต่ภัยพิบัติ ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มีการกดขี่เบียดเบียนกันมาก ยกย่องคนชั่ว บิดคั้นคนดี ในช่วงสั้นหมายถึงทำผิดกาลผิดเวลา ๔) ปโยควัชชิต วัชชิตแห่งการประกอบกิจการเสีย ในช่วงยาวหมายถึงฝ่าฝืนในทางที่ผิด ประกอบกิจการงานที่ผิด หรือมีปกติชอบกระทำแต่ความชั่ว ในช่วงสั้นหมายถึงเมื่อกระทำกรรมดี ก็ไม่ทำให้ถึงขนาด ไม่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ทำแบบจืดจาง ใช้วิธีการไม่เหมาะสมกับเรื่อง หรือเมื่อประกอบความดีต่อเนื่องมา แต่กลับทำความชั่ว หักล้างเสียในระหว่าง^๓

ทั้งสมบัติและวัชชิต มักมาคู่กัน และจะเกิดก่อนหลังต่างกัน แต่ให้ผลในทางตรงข้ามเสมอ ผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตมักไม่คำนึงถึงและเมื่อเกิดเหตุภพภัยที่ไม่ดีงามก็มักโทษดวงและชตาหรือพรหมลิขิต สมบัติและวัชชิตเป็นเรื่องของกรรม คือ การกระทำของผู้คน ผู้วิจัยเห็นว่าสมบัติและวัชชิต ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรองลงมาในประเด็นเกี่ยวกับการกระทำของคนที่ไม่ดีในอดีตและปัจจุบัน สมบัติและวัชชิตมีพื้นฐานมาจาก กรรม คือ การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ตั้งใจหรือจงใจทำ พระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่ เจตนาเป็นกรรม”^๔ กรรมตามที่กล่าวมาได้แก่ การกระทำที่เป็นเหตุ เรียกชื่อตามทางที่เกิด มี ๓ อย่าง คือ ๑) กายกรรม การกระทำทางกาย (ทำ) ๒) วจีกรรม การกระทำทางวาจา (พูด) ๓) มโนกรรม การกระทำ

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๘.

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

ทางจิต (คิด)^๕ การกระทำที่เป็นเหตุ ๓ อย่างนี้ ถ้าเป็นฝ่ายไม่ดี เช่น “ทำไม่ดี พูดไม่ดี คิดไม่ดี เพราะเกิดจาก โลภะ ความอยากได้ โทสะ ความคิดประทุษร้าย และ โมหะ ความหลง เรียกว่า อกุศลกรรม เป็นธรรมที่ควรละ ถ้าเป็นฝ่ายดี เช่น ทำดี พูดดี คิดดี เพราะเกิดจาก อโลภะ ความไม่โลภอยากได้ อโทสะ ความไม่คิดประทุษร้าย และ อโมหะ ความไม่หลง เรียกว่า กุศลกรรม”^๖ เป็นธรรมที่ชาวพุทธควรเจริญและน้อมนำมาปฏิบัติ เพื่อลดอิทธิพลแห่งความไม่ดีงาม ซึ่งส่งผลในทางสมบัติและวิบัติทั้งสิ้น

การศึกษาเรื่องนี้ มุ่งประเด็นเรื่องสมบัติและวิบัติที่จะเป็นคำตอบได้ว่า ความแตกต่างระหว่างสมบัติและวิบัติที่เกี่ยวกับบุคคลนั้นเกิดจากอะไรมีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง มีหลักธรรมอะไรที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อเป็นการเผยแผ่หลักธรรมที่เป็นสัจธรรมและเป็นความถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่ถือว่ามีความเป็นวิทยาศาสตร์อย่างสูง ฉะนั้นการศึกษาเรื่องสมบัติและวิบัตินี้จะทำให้บุคคลทั่วไปที่ศึกษาสามารถนำไปเป็นแง่คิดตั้งตนไว้ในความไม่ประมาททำแต่กรรมดีเพื่อเข้าถึงซึ่งสมบัติ “จะทำให้บุคคลทั่วไปที่ศึกษาสามารถนำไปเป็นแง่คิดตั้งตนไว้ในความไม่ประมาททำแต่กรรมดีเพื่อเข้าถึงซึ่งสมบัติ มีคติ ไปที่ดีหรือที่สูงยิ่งขึ้นไปมีคติไปที่ดีหรือที่สูงยิ่งขึ้นไป”^๗ โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องสมบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเรื่องวิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์เรื่องสมบัติและวิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาสมบัติและวิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ได้กำหนดปัญหาที่ต้องทราบเพื่อเป็นโจทย์วิจัยไว้ ดังนี้

- ๑.๓.๑ แนวคิดหลักเกี่ยวกับสมบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร และเกี่ยวข้องกับหลักคำสอนในหมวดอื่นๆ อย่างไร

^๕ พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๐๓/๓๔๖.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖๒.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๗.

๑.๓.๒ แนวคิดหลักเกี่ยวกับวิถีชีวิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร และเกี่ยวเนื่องกับหลักคำสอนในหมวดอื่นๆ อย่างไร

๑.๓.๓ การวิเคราะห์เรื่องสมบัติและวิถีชีวิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาซึ่งสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน จะใช้หลักใดเพื่อสอดคล้องและใช้เป็นแม่แบบในการประยุกต์ใช้ กับสังคม อย่างยั่งยืน

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากเอกสารเป็นหลักมีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความทางวิชาการ และบทความทางเว็บไซต์ โดยกำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ผู้วิจัยจะจัดกระทำข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย และกระบวนการค้นคว้า การวิจัย โดยวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ จะใช้การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Reliability) ด้วย วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้ ๑) การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การตรวจสอบข้อมูลด้านสถานที่ ด้านเวลา และด้านบุคคล ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ได้ ๒) การตรวจสอบด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละ คนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร

๑.๔.๒ ด้านเนื้อหา มุ่งเน้นที่จะศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวกับแนวคิด และลักษณะของสมบัติและวิถีชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงเป็นผลการศึกษตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้ ในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร มุ่งเน้นเกี่ยวกับ บริบทแนวคิด และลักษณะของสมบัติและวิถีชีวิต จากเอกสารทางวิชาการ คือ จากพระไตรปิฎก ตำรา เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ และบทความจากอินเทอร์เน็ต เพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงและเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิเคราะห์

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สมบัติ หมายถึง ข้อดี ความเพียบพร้อม ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งอำนวยแก่การให้ผลของกรรมดี และไม่เปิดให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนประกอบอำนวย ช่วยเสริมกรรมดี

วิบัติ หมายถึง ข้อเสีย จุดอ่อน ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยความสะดวกให้ผลของกรรมดี แต่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล

คัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพระคัมภีร์หลักที่ใช้ศึกษาค้นคว้าของชาวพุทธ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระไตรปิฎกฉบับหลวง ๗๕ เล่ม ภาษาบาลีและภาษาไทย พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๓๕๓๓ และพระไตรปิฎกอรรถกถา ๙๑ เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ได้นิพนธ์เรื่อง “ธรรมศึกษา” สรุปได้ว่า “ความกตัญญูทศเวทเป็นคุณธรรมที่ดีที่ประเสริฐ มนุษย์จึงควรใช้สติปัญญา รักษาความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมนี้ของมนุษย์ไว้ เพื่อให้ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ ไม่บกพร่อง มนุษย์ต้องไม่ทำลายคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ด้วยการไม่กตัญญูหรือด้วยอกตัญญูไม่ตอบแทนพระคุณที่ท่านทาแล้ว อันความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จริงนั้นไม่เพียงแต่จะกตัญญูทศเวทต่อผู้ทาคุณแก่ตนโดยตรงเท่านั้น แม้ผู้ทาคุณทางอ้อม เช่น เป็นผู้ประพடுத்தปฏิบัติชอบมนุษย์ที่มีคุณค่าของมนุษย์สมบูรณ์จริงก็ยังคงกตัญญูต่อบุคคลนั้น เพราะมีปัญหาว่า ผู้ประพடுத்த ปฏิบัติชอบ คือ ผู้มีคุณค่าส่วนรวม จึงเป็นผู้มีคุณแก่ตนด้วยควรได้รับความกตัญญูทศเวทของตนด้วยปัญญาที่สมบูรณ์ของมนุษย์ จะทำให้สามารถเห็นความจริงได้ เช่นนี้ คุณธรรมที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นคุณธรรมส่วนใหญ่ เป็นหลักสำคัญของมนุษย์ยังมีคุณธรรมของมนุษย์หรือคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลีกย่อย ออกไปอีกเป็นอันมากเมื่อได้สิ่งที่ได้ด้วยยาก คือ ได้ความเป็นมนุษย์แล้ว มนุษย์ทุกคนผู้รู้เพียงสาแล้วก็พึงสนใจที่จะรักษาความเป็นมนุษย์ของตนให้ดีที่สุด ให้ถือความเป็นมนุษย์ของตนเหมือนเพชรหาค่ามิได้จักทุบเทจิดใจระวังรักษาความเป็นมนุษย์ของตนให้เพียงนั้น มนุษย์ที่ขาดคุณสมบัติของมนุษย์ก็เหมือนเพชรงามที่แตกร้าวเป็นเพชรที่แตกร้าว ย่อมไม่เหลือราคาของเพชรย่อมเป็นเหมือนเศษกระเบื้อง และหาราคาไม่ได้ฉันใดเป็นมนุษย์ที่ไม่รักษาคุณค่าไว้ ปล่อยให้เสื่อมสลายบกพร่อง ก็ย่อมเป็นคนหาราคาไม่ได้ ฉะนั้น พึงคำนึงถึงความจริงนี้ ด้วยจักเกิดกำลังใจปฏิบัติรักษาคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์เต็มสติปัญญาความสามารถ”^๔

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้นิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่อง “วิธีสร้างบุญบารมี” สรุปได้ว่า “การเจริญวิปัสสนาภาวนาได้นั้น ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเพียร (วิริยะ) ในการทำสมาธิให้ได้เสียก่อน หากยังทำสมาธิยังไม่ได้ก็ไม่มีทางที่จะเกิด

^๔ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, **ธรรมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗..

วิปัสสนาภาวนาได้ สมาธิจึงเป็นบันไดขั้นต้นที่จะก้าวไปสู่การเจริญวิปัสสนาปัญญา トラบไตที่เรายังไม่ถึงพระนิพพาน ก็ต้องอาศัยความเพียรในการปฏิบัติโดยทำทุกๆ วัน ทุกๆ ทางเพื่อความไม่ประมาท โดยทำทั้ง ศีล ทาน ภาวนา ให้ถึงพร้อมอยู่ตลอดแต่อย่าทิ้งความเพียร”^๙

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “เป้าหมายของการศึกษา” สรุปได้ว่า “การปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญา คือ การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องทำความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ อันประกอบด้วย ๑) ความฉลาด หรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือพอแก่ความต้องการ คือ การเรียนหนังสือ ๒) มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือการเรียนอาชีพ ๓) มีมนุษยธรรม คือ มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง คือการเรียนความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระทำได้ด้วยการสอนการอบรมจริยธรรม พิจารณาในพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาจะมีลักษณะ เปิดทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่ได้จำกัดเฉพาะบุรุษ หรือสตรีเพศ เล็งประโยชน์และความสุข คือเป็นประโยชน์ปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์อย่างยิ่ง หรือประโยชน์อย่างสูงสุด เล็งความสุขที่อิงวัตถุและไม่อิงวัตถุ เพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น เป็นการพัฒนาทั้งกายและจิต และเป็นกระบวนการเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ตามลำดับ”^{๑๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธธรรมฉบับขยายความ” สรุปได้ว่า “พื้นฐานของพระพุทธศาสนาเป็นสัจธรรม เป็นกฎธรรมชาติ หรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบหลักความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยแก่ผู้อื่น การได้รับผลจากการปฏิบัติเป็นเรื่องของความเป็นไปอันเที่ยงธรรมตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ทุกคนจึงจำเป็นต้องเพียรพยายามสร้างผลสำเร็จด้วยเรี่ยวแรงของตน ไม่ควรคิดหวังและอ้อนวอนขอผลที่ต้องการโดยไม่กระทำ หลักพุทธศาสนาในเรื่องนี้มีว่า “ตุเมหิ กิจจํ อาตปฺปํ อุกขาตาโร ตถาคตา แปลว่า ความเพียร ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทางให้” และการทำความเพียรก็เช่นเดียวกับการปฏิบัติธรรมข้ออื่นๆ จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อม และถูกต้องก่อน แล้วจึงขยายออกไปเป็นการกระทำในภายนอกให้ประสานกลมกลืนกัน”^{๑๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมสำหรับหนุ่มสาว” สรุปได้ว่า “อุบาสก อุบาสิกา มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาล มีความสามารถได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าเป็นเอตทัคคะ เช่นเดียวกับภิกษุ ภิกษุณี ซึ่งในฝ่ายภิกษุพระสารีบุตรอัครสาวกฝ่ายว่าเป็นเอตทัคคะเป็นผู้สามารถที่สุดทางด้านปัญญา พระโมคคัลลานะอัครสาวกฝ่ายชายเป็น

^๙สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, **วิธีสร้างบุญบารมี**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สว, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^{๑๐}พุทธทาส ภิกขุ, **เป้าหมายของการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิพพาน, ๒๕๓๓), หน้า ๗๘.

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๐๐.

เอตทัคคะในทางมีฤทธิ์ส่วนภิกษุณีมีนางเขมาอัครสาวิกาฝ่ายขวาเป็นเอตทัคคะในทางปัญญา นางอุบลวรรณาเถรีอัครสาวิกาฝ่ายซ้ายมีความสามารถในทางมีฤทธิ์เช่นเดียวกับภิกษุในฝ่ายอุบาสกและอุบาสิกาก็มีเอตทัคคะเช่นกัน จิตตคฤหบดีอุบาสกเป็นเอตทัคคะในทางธรรมกถึก หมายความว่ามีความสามารถในการแสดงธรรม ขุชชุดตราอุบาสิกาเป็นเอตทัคคะในทางพหูสูตร คือเป็นผู้คงแก่เรียนมีความรู้มากเรียนรู้พระพุทธศาสนาเชี่ยวชาญ นางสาวดีเป็นเอตทัคคะทางเมตตา นางสุปเปียหรือสุเปียอุบาสิกาได้รับยกย่องในทางคิลานุปัฏฐาก แปลว่า ผู้พยาบาลไข้เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญบุคคลตัวอย่าง ถ้าใครต้องการจะออกบวชเป็นภิกษุ ก็ให้มองดูพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะเป็นมาตรฐาน ส่วนภิกษุณีก็ให้มองดูนางอุบลวรรณาเถรีและนางเขมาเป็นมาตรฐาน ถ้าใครต้องการเป็นอุบาสกที่ดีก็ให้เอาอย่างจิตตคฤหบดีกับท่านหัตถกะเป็นมาตรฐานของอุบาสกทั้งหลาย ในฝ่ายอุบาสิกาก็ให้มองดูนางขุชชุดรากับนางนันทมารดาสองคนนี้เป็นตุลา คือ เป็นแบบมาตรฐานหรือเป็นแบบอย่าง”^{๑๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนาและเยาวชน” สรุปได้ว่า “การที่เด็กจะมีคุณภาพนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ จะต้องมีความดีและจริยธรรม ซึ่งมาจาก บ่อเกิดที่สำคัญคือ หลักพระพุทธศาสนา เมื่อสถาบันศาสนา ซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเห็นความสำคัญของเด็ก ก็จะมีการดำเนินการจัดกิจกรรมที่ทำให้เด็กมีศาสนาและจริยธรรมมากขึ้น ดังนั้น ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ยึดหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่การเลี้ยงดูให้ร่างกายเติบโตมีสุขภาพที่สมบูรณ์เท่านั้น จำเป็นที่จะต้องมีการฝึกฝน อบรมสั่งสอนเพื่อพัฒนาจิตใจให้เด็กมีความไม่คิดเห็นที่ถูกต้องตามแบบอย่างของพระพุทธศาสนา”^{๑๓}

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย” สรุปได้ว่า “ความแตกต่างระหว่างไตรสิกขาสำหรับพระสงฆ์และสำหรับคฤหัสถ์นั้น อยู่ที่จุดเน้นหรือแง่มุมที่ตอกย้ำ ในไตรสิกขาของพระสงฆ์จุดเน้นอยู่ที่การบรรลุนิพพานส่วนตน ในขณะที่สำหรับคฤหัสถ์ส่วนที่เกี่ยวกับชีวิตทางสังคมจะสำคัญกว่า ทั้งนี้เพราะคฤหัสถ์ต้องใส่ใจกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี และต้องการทำเพื่อประโยชน์แก่สังคมในลักษณะที่เป็นการกระทำโดยตรงหรือเป็นรูปธรรมมากกว่า ด้วยเหตุนี้การบำเพ็ญศีล ซึ่งเป็นความรับผิดชอบทางสังคมประการเดียวของสงฆ์ จึงแยกเป็นทานและศีลสำหรับคฤหัสถ์เพื่อให้ชัดเจนและก่อผลต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรมในทางตรงกันข้าม ส่วนที่เป็นการฝึกฝนด้านในเฉพาะตัวคือ สมาธิและปัญญา ท่านจัดรวมกันไว้เป็นข้อเดียวสำหรับคฤหัสถ์คือจัดเป็นภาวนา จะเห็นได้ว่าภาวนาในส่วนของคฤหัสถ์ซึ่งเน้นย้ำที่การปลูกฝัง

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมสำหรับคนหนุ่มสาว**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๘-๑๐.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ศาสนาและเยาวชน**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

เมตตาพร้อมทั้งทานและศีลนั้น มีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้โลกนี้เป็นสุขสงบ ปราศจากความเดือดร้อนระส่ำระสาย”^{๑๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ทรรศนะไว้ในหนังสือชื่อ “เหนือสามัญวิสัย อธิปาฏิหาริย์เทวดา” สรุปได้ว่า “เมื่อเทียบโดยคุณธรรมและความสามารถทั่วไปแล้วทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็มีได้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกันเป็นระดับเดียวกัน แต่มนุษย์มีวิสัยแห่งการสร้างเสริมปรับปรุงมากกว่า ข้อแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่โอกาส กล่าวคือ มนุษย์มีโอกาสมากกว่าในการที่จะพัฒนาคุณธรรม และความสามารถของตนถ้ามองในแง่แข่งขัน (ทางธรรมไม่สนับสนุนให้มอง) ก็ว่าตามปกติธรรมดากล้าอยู่กันเฉยๆ เทวดาทั่วไปสูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่ามนุษย์ แต่ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไร ก็จะขึ้นไปเทียมเท่า หรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่าเทวดา”^{๑๕}

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต” สรุปได้ว่า “ผู้ปรารถนาความเพียร โดยมีปัญญาหนุนและชักจูงไป อาศัยศรัทธาความเชื่อที่ถูกต้องเป็นเหตุกระตุ้นให้เกิดแรงหนุน เสริมการกระทำให้เป็นไปตามความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดเป็นผลสำเร็จเป็นจริงขึ้นมาได้ก็อุปกับความสำเร็จที่ไม่มีโรคเป็นโอกาสที่จะต้องเร่งทำความเพียรสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตให้ไม่ตกอยู่ในความประมาท และความเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำให้เป็นคนไม่มีมานะ ยกตนข่มท่าน รู้จักตัวเองในการที่จะใช้ความเพียรกำจัดข้อเสียทิ้งไป เสริมข้อดีให้เจริญยิ่งขึ้นไป เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ เป็นผู้มิปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอย่างอริยะ ที่ยังเห็นความเกิดและความดับสลาย ชำแรกกิเลสได้ อันให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ”^{๑๖}

ทศนา แคมมณี และคณะ ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง “หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีไทย” โดยอธิบายถึง การพัฒนาเด็กตามหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถสรุปใจความได้ว่า “ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ทางด้านร่างกายนั้น ต้องยึดหลักของศีลในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ และยึดหลักของความพอเหมาะ พอดีในการเลี้ยงดู ส่วนทางด้านจิตใจ ต้องยึดหลักของสมาธิ และปัญญา ดังนั้น การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ยึดหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา

^{๑๔} พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตฺโต), รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), เหนือสามัญวิสัย อธิปาฏิหาริย์เทวดา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ออนไลน์. แหล่งที่มา : <<http://board.palungjit.com>>, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๕).

^{๑๖} สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : นานาสีพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

จึงมิใช่การเลี้ยงดูให้ร่างกายเติบโตมีสุขภาพที่สมบูรณ์เท่านั้น หากยังต้องให้มีการอบรมสั่งสอน ให้เด็กมีความคิดเห็นในทางที่ถูกต้องและปฏิบัติตนในทางที่ชอบธรรม”^{๑๗}

เรียม ศรีทอง ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน” สรุปได้ว่า “พฤติกรรม (Behavior) เป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆ การกระทำของมนุษย์อาจสังเกตเห็นได้ชัดเจน ได้แก่การกระทำทางกาย เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า “กายกรรม” การกระทำทางวาจา ได้แก่การพูด สนทนาการทักทายและการสั่งสอน เป็นต้น เรียกว่า “วจีกรรม” ส่วนการกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้น ยากต่อความเข้าใจต้องติดตามสังเกตวิเคราะห์ ดีความ และประเมินค่าเป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำ การลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจตคติ ความเมตตาหรือความรัก เป็นต้นเรียกว่า “มโนกรรม” พฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง ๓ ลักษณะ มีได้อยู่แยกจากกัน แต่ทำงานผสมผสานเป็นจริงหรือจริยาตามลักษณะความประพฤติประจำอยู่ในสันดาน พันเพจิต หรือลักษณะอุปนิสัย ๖ ประเภท คือ รากะจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต พุทธิจริต วิตกจริต”^{๑๘}

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขา มหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า “นางวิสาขาเกิดในตระกูลเศรษฐีเป็นคนเพียบพร้อมทุกอย่าง ทั้งด้านโภคทรัพย์และสติปัญญาเฉลียวฉลาด ชีวิตของนางแวดล้อมไปด้วยบุคคลผู้เป็นบัณฑิต จึงเป็นเหตุให้นางเรียนรู้คุณธรรม และยังได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า จนสำเร็จเป็นพระโสดาบันตั้งแต่เยาว์ นางวิสาขามีความประพฤติชอบทั้งกายวาจา และใจ รู้จักการวางตนให้เหมาะสมในการเข้าสังคม นางได้ประพฤตินเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริจาคตานก่อนจะแนะนำให้ผู้อื่นบริจาคตาน นางเป็นอุบาสิกาคนหนึ่งที่ได้ใจอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เป็นผู้ริเริ่มถวายเครื่องอุปโภคบริโภคที่ควรเหมาะสมแก่สมณะ เช่น ถวายข้าวยาคุ ผ้าอาบน้ำฝน ยารักษาโรค เป็นต้น จึงเป็นบ่อเกิดประเพณีการทำบุญที่ชาวพุทธได้ถือปฏิบัติสืบ ๆ ต่อกันมา แม้แต่เรื่องการรักษาศีลและเจริญภาวนา นางไม่ได้เพิกเฉยต่อความประพฤติของพระอุทายี นางเข้าไปบอกด้วยเมตตาจิต เพื่อให้ท่านประพฤติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย นางวิสาขามีความศรัทธามั่นคงต่อพระรัตนตรัยและยังได้ชักชวนมิตรเศรษฐีให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะความดีที่นางได้ประพฤติเสมอต้นเสมอ

^{๑๗} ทัศนาศา แคมมณีนีและคณะ, **หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๘-๓๙.

^{๑๘} เรียม ศรีทอง, **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเวิร์คเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

ปลาย เป็นอุปาสิกาที่ยึดมั่นในพระรัตนตรัย ดังที่นางพูดว่า ตลอดชีวิตของข้าพเจ้าจะว่างเว้นจากการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาไม่ได้”^{๑๙}

พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินฺโต ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ ในพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์” ผลการศึกษาพบว่า “พฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์เราแสดงออกมาทั้งที่เป็นพฤติกรรมในทางบวก ทั้งในทางลบ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกเวลาและทุกสถานการณ์ และถือว่าเป็นธรรมชาติของการแสดงออกมาทางกาย ทางวาจาโดยมีจิตเป็นผู้คอยกำกับให้พฤติกรรมเหล่านั้น เป็นไปในทางที่จิตปรารถนา เมื่อมนุษย์มีองค์ประกอบ คือ ร่างกายและจิตใจ ย่อมมีการกระทำ การแสดงออก การเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงอิริยาบถ และอาการเหล่านั้นถือว่าเป็นธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์^{๑๑} ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิธีปรับปรุงพฤติกรรมของบุคคล เพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายแต่ละระดับนี้พระพุทธเจ้าก็ทรงสั่งสอนไว้ครบถ้วนทุกระดับ เช่น บางแห่งตรัสหลักการที่เป็นไปเพื่อ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔ ประการ คือ ความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาจัดดำเนินการ เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สิน และผลแห่งกิจการงานให้รอดพ้นอันตรายไม่เสื่อมเสีย เรียกว่า อารักขสัมปทา รู้จักแสวงาคบหาคนดีที่เกื้อกูลแก่การงาน ความดีงามและความก้าวหน้า ของชีวิต เรียกว่า กัลยาณมิตตตา รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดีให้มีความสุขได้ โดยไม่ส่ำสวายฟุ่มเฟือย สามารถประหยัดทรัพย์ไว้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ เรียกว่า สมชีวิตา”^{๒๐}

พระมหาไพรัช ปัญญาพโล (ขุนพรหม) ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์เรื่องวิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน (ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และวัดอัมพวัน อำเภอบรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี)” ซึ่งสามารถสรุปใจความสำคัญได้ว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น เรื่องไตรลักษณ์ อริยสัจสี่ ล้วนเป็นคำสอนพื้นฐานที่มีความเกี่ยวข้อง และสามารถนำมาใช้ในการอบรมจริยธรรมให้กับเด็กได้ โดยการจัดอบรมในรูปแบบของการเข้าค่ายพุทธบุตร ซึ่งเป็นแนวคิดของพระภิกษุที่เล็งเห็นปัญหาของสังคมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น และมีความต้องการให้เด็กได้เรียนรู้หลักธรรมดังที่พระพรหมมิ่งคลาจารย์

^{๑๙} พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), (บทคัดย่อ).

^{๒๐} พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินฺโต (สุขดา) "การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับชิกมันด์ฟรอยด์" *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

(ปัญญานันทภิกขุ) เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้กล่าวว่า “เด็กในวันนี้ คือผู้ใหญ่ในวันหน้าถ้าต้องการให้ลูกหลานเป็นคนดีมีคุณภาพ ไม่เป็นปัญหาของสังคม พ่อแม่ควรนำลูกเข้าหาศีลธรรม”^{๒๑}

พระอภัย อภิชาโต (ชูขุนทด) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ในสังคมปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า “ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า ความหมายพฤติกรรมของมนุษย์ หมายถึง การแสดงออกทางการกระทำด้วยกิริยาอาการ ได้แก่ ทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่า จะเป็นบุคคลใดหรือนับถือศาสนาใดก็ตาม การกระทำย่อมส่งผลให้เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็อยู่ที่การกระทำเป็นสำคัญ ลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์มี ๓ ประเภท คือ พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยพฤติกรรมของมนุษย์มีอยู่ ๒ ประเภท คือ ประเภทการกระทำที่ทุจริต และสุจริต หรือบุญกับบาป สังเกตเห็นได้ว่าปัญหาทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน มี ๔ ด้าน คือ ปัญหาด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง และ ด้านสังคม หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท พบว่ามีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) หลักเบญจศีล คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แบ่งเป็นประเภทของเบญจศีลได้ ๕ ประเภท คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต, เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และอานิสงส์ของบุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์ ย่อมแก่กล้า ไม่เก้อเขิน ย่อมไม่หลงลืมสติตายการประยุต์หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า การประยุต์หลักเบญจศีล และเบญจธรรมมาใช้ในสังคมปัจจุบัน จะสามารถควบคุมพฤติกรรมและพัฒนาทางร่างกาย และจิตใจของตนเองได้สุจริต ก็จะทำให้สังคมมนุษย์อยู่อย่างสงบสุข ภายใต้กฎระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์ของสังคม นอกจากนี้ยังพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นอริยบุคคล ๔ จาพวก คือ โสดาบันบุคคล อนาคามีบุคคล สกทาคามีบุคคล และ พระอรหันต์ ได้ในที่สุด”^{๒๒}

พระประเสริฐ ชุตินธโร ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามพระคัมภีร์ของพระธรรมปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า การจะเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐได้นั้นจะต้องผ่านกระบวนการตามหลักไตรสิกขาจึงจะพัฒนาตนเองได้ดี ดังนี้

^{๒๑} พระมหาไพรัช ปณณพโล (ขุนพรหม), “วิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน (ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี)” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖), (บทคัดย่อ).

^{๒๒} พระอภัย อภิชาโต (ชูขุนทด), “การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ในสังคมปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (อยุธยา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), (บทคัดย่อ).

๑. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ เป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เคยชิน ศีลเป็นเครื่องมือที่ใช้ หรือในทางสังคมทั่วไป เรียกว่าวินัย เป็นจุดเริ่มต้นในขบวนการแห่งการศึกษา และการพัฒนามนุษย์ เพราะว่าวินัย เป็นเครื่องมือจัดเตรียม ชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่อยู่ร่วมกัน ศีล หรือวินัย จะช่วยจัดให้เกิดความเป็นระเบียบ ในความเป็นอยู่ และเอื้อโอกาสให้เกิดการพัฒนา จนสามารถทำให้มนุษย์มีพฤติกรรม เกิดความเคยชินที่ติงตามแบบอย่างของศีลที่กำหนดไว้ได้แล้ว ฉะนั้นการจะฝึกให้เกิดความเคยชินในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะต้องมียุทธวิธี และวิธีการนั้นๆ อย่างเช่น ศีล หรือ วินัย เป็นต้น ให้เป็นอุปกรณ์ในการฝึกฝน เบื้องต้น

๒. อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรี้อในด้านคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต สมาธิเป็นส่วนของการฝึกฝนในด้านจิตใจ หรือ ระดับจิตใจให้เกิดการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ คือ ในด้านคุณธรรม เช่น ความมีเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเข้มแข็งอดทน ตลอดจนความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง มีสติ สมาธิ และในด้านทำให้เกิดความสุข เช่น ความผ่องใส เบิกบาน ความรู้สึกอิ่มใจ หรือกล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาสุขภาพจิตให้มีความมั่นคง ในการดำรงอยู่ของชีวิตให้มีความสุข

๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนถึงขั้นหลุดพ้นมีจิตใจเป็นอิสระผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ปัญญาเป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านความรู้ความจริงโดยเริ่มตั้งแต่ ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจความ หยังรู้ในเหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง ด้วยความแยบยลให้เห็นตามความเป็นจริง หมายความว่ารู้เท่าทันความเป็นไปของโลก และชีวิตจนทำให้จิตใจเป็นอิสระ ข้ามพ้นความทุกข์ปราศจากปัญหาถึงความเป็นอิสระภาพโดยสมบูรณ์ หลักไตรสิกขานี้โดยสาระครอบคลุม ถึงการทำให้เกิดการพัฒนาทางสังคมพัฒนาทางอารมณ์ และการพัฒนาทางปัญญาหลักการสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมด คือ หลักแห่งการศึกษา หรือหลักแห่งการพัฒนาที่มุ่งเน้นหรือนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดในชีวิตของบุคคล คือ การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๒๓}

คุชฎี สิตลวรางค์ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า “พระพุทธศาสนามีความเห็นว่า ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยขั้น ๕ การทำงานประสานกันของขั้น ๕ ทำให้มนุษย์รับรู้โลกได้ โดยมีช่องทางติดต่อยู่ ๒ ชุดคือ ชุดที่รับเข้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และชุดที่แสดงออก ได้แก่ กาย วาจา และใจ โลกที่ศึกษาคือโลกตามการรับรู้ของมนุษย์เอง ได้ผลการศึกษา คือ ปัญญารู้ตามความเป็นจริง คือ รู้ชัดในอริยสัจ ๔

^{๒๓} พระประเสริฐ ชุตินธโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่อง ไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สาขาวิชาปรัชญา, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๙ – ๔๐.

ซึ่งพระพุทธศาสนาอธิบายไว้หลายนัย จากมรรคมืองค์ ๘ ปรับให้เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อการศึกษา จากหยาบไปหาประณีตเป็น ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขาอันจะนำผู้ศึกษาบรรลุภาวะชีวิตที่สมบูรณ์ คือ มีปัญญาพ้นทุกข์สิ้นเชิง และเป็นเป้าหมายการศึกษาในระดับอุดมคติ ด้วยพระพุทธศาสนา พิจารณาเป้าหมายไว้หลายแนว แต่ละแนวให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการศึกษาในแง่มุมที่ต่างกัน กิจกรรม การศึกษาก็สืบเนื่องจากไตรสิกขา เมื่อทำกิจกรรมการศึกษาก็มีกระบวนการศึกษาเกิดขึ้นเป็นการ เปลี่ยนแปลงทางศีล สมาธิ ปัญญา กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการพัฒนา ส่วนสังคัมพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท สังคัมฆราวาส และสังคัมผู้บวช ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคัม การศึกษา มีการเลือกสรรสมาชิก การจัดระเบียบสังคัมโดยอาศัยวินัยสงฆ์เป็นหลัก และเป็นสังคัมที่มี โอกาสในการศึกษา และบรรยากาศทางการศึกษาสูงกว่าสังคัมฆราวาส”^{๒๔}

พูนสุข สนองรักษ์ ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต)” ผลการศึกษาพบว่า “ลักษณะของการศึกษาที่ควรจะเป็นตามแนวคิดของท่าน เน้น การนำหลักพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษา โดยการศึกษาตามแนวนี้อาจ กระบวนการสร้าง ปัญญาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งในส่วนบุคคลและสังคัม และนำไปสู่ความเป็นอิสระ แก้ปัญหาได้ ทำให้เกิดความสุข หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ (วิมุตติ) แต่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนตาม แนวคิดนี้ต้องมีการพัฒนาการครบทั้ง ๔ ด้าน คือ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคัม พัฒนาทางจิตใจ และพัฒนาทางปัญญา โดยผู้สอนต้องสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญา เกิดความคิดที่ถูกต้อง กระบวนการเรียนการสอนที่จัดต้องเป็นไปเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ที่บริสุทธิ์ ปราศจากอวิชชา และ ตัณหา เป็นการสร้างปัญญา ฉันทะ และกรุณา เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ คือ ความพ้นทุกข์ หลักสูตรตามแนวคิดนี้ ได้แก่ การใช้หลักบูรณาการคู่กับพัฒนาการในทุกกระบวนการทุกขั้นตอนของการจัด การศึกษา”^{๒๕}

ไพรัช สู่แสนสุข ได้ศึกษาเรื่อง “หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการ สอนตามหลักพุทธศาสตร์” ผลการศึกษาพบว่า “พุทธศาสตร์มีบทบาทเด่นชัดในการเรียนการสอน และการส่งเสริมกระบวนการในการสร้างเสริมและพัฒนาสัมมาทิฐิเป็นอย่างมาก พุทธศาสตร์มี คำอธิบายและแนวทางเสนอแนะต่อการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาชีวิตในทุกระดับ จนถึงระดับ สูงสุดหรือระดับที่เอื้อให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่มวลมนุษยชาติพึงได้ หรือแม้แต่การเสนอเครื่องมือที่ช่วยต่อ

^{๒๔} คุชฎี สิตลวรารักษ์, “การศึกษาในสังคัมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), (บทคัดย่อ).

^{๒๕} พูนสุข สนองรักษ์, “วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพื้นฐานการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), (บทคัดย่อ).

กระบวนการเรียนรู้ใดๆ ได้ (ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา) กระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ สามารถจัดสรุปในองค์ธรรม “อริยสัจ ๔” ได้ไม่ว่าจะในส่วนของจุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน วิธีการปฏิบัติ และการตรวจสอบประเมินผล องค์ธรรมทั้ง ๔ ของอริยสัจ ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค”^{๒๖}

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษาสรุปว่า “แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงทราบว่าเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาคือหลักสันโดษ ซึ่งมีความหมายความว่า ความพอดีพอเพียงพอประมาณไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นโดยพุทธศาสนายอมรับความสามารถของมนุษย์ ซึ่งสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในการแก้ปัญหาของมนุษย์และสังคมที่มีอยู่ได้ด้วยการศึกษาให้เข้าใจในชีวิต จิตใจของตนเอง และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจและเป็นขั้นตอนซึ่งจะทำให้การจัดการเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญ กับการแก้ปัญหาจากภายในสู่ภายนอกที่มุ่งเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจคือความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการมีปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นการ พัฒนาตนเองสังคมสิ่งแวดล้อมด้วยความสมดุล”^{๒๗}

พระชัชวาลย์ ศรีสุข ได้ศึกษาเรื่อง “ศาสนากับการพัฒนาศักยภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักศาสนเกี่ยวกับ การพัฒนาศักยภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “พฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เป็นผลมาจากแรงผลักดันของต้นเหตุเป็นหลักใหญ่ แม้ว่าต้นเหตุจะมีสาเหตุโดยตรงของพฤติกรรมแต่เป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมในฐานะเป็นเงื่อนไขของการกระทำโดยใช้ปัญญา (โยนิโสมนสิการ)เป็นตัวแก้ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์พฤติกรรมที่มีปัญญาเป็นตัวนำทำให้การพัฒนาศักยภาพเป็นไปด้วยดีต้องอาศัยความเคยชิน (อุปนิสัย) เพราะถ้ามีพฤติกรรมเคยชินอย่างใดคนก็จะดำเนินชีวิตไปด้วยพฤติกรรมอย่างนั้นการพัฒนาศักยภาพในพุทธศาสนาใช้การพัฒนาจิตใจไปที่ละขั้นจนกว่าจะสิ้นกิเลสด้วยการพัฒนานไปตามหลักของ ศีล สมาธิ ปัญญา และอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่ต้องใช้เวลาในการสั่งสมจนกว่าจิตจะพัฒนาเข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์สูงสุด คือ นิพพาน คือเป้าหมาย”^{๒๘}

^{๒๖}ไพรัช สู่แสนสุข, หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพื้นฐานการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), (บทคัดย่อ).

^{๒๗}พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์, “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง”, **รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕), (บทคัดย่อ).

^{๒๘}พระชัชวาลย์ ศรีสุข, “ศาสนากับการพัฒนาศักยภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักศาสนเกี่ยวกับ การพัฒนาศักยภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

สรุป จากการศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องสมบัติและวิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทไม่พบว่า มีผู้ที่ทำการวิจัยเรื่องสมบัติและวิบัติไว้โดยตรงแต่พบว่ามีการศึกษาที่ใกล้เคียงที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลเทียบเคียงได้ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแนวทางและนำแง่คิดต่างๆ ที่ค้นพบมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไปในสังคม พร้อมกับการดำรงตนในสังคมแบบพุทธศาสนิกชนอย่างไม่ประมาทและจะสร้างความดีงามให้แก่ตนเองและสังคมได้อย่างยั่งยืน

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับหลวง ๔๕ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย ๙๑ เล่ม ฉบับมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย คัมภีร์ชั้นฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส ต่างๆ ตลอดจนคัมภีร์ที่พระเถรานุเถระ ได้แต่งขึ้นในยุคต่อๆ มา

๑.๗.๒ แหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา เอกสาร รายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ จากนิตยสารต่างๆ และบทความจากอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

๑.๗.๓ ศึกษาและวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และจัดลำดับประเภทของเอกสารที่สอดคล้องกับงานวิจัย

๑.๗.๔ เรียบเรียง สรุป และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ได้ทราบเรื่องสมบัติในคัมภีร์พระพุทธานุอย่างชัดเจนและเป็นระบบ

๑.๘.๒ ได้ทราบเรื่องวิบัติในคัมภีร์พระพุทธานุอย่างชัดเจนและเป็นระบบ

๑.๘.๓ ได้ทราบเรื่องสมบัติและวิบัติในคัมภีร์พระพุทธานุที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน